

Dariusz Marzęta

Japońskie monety okresu Edo (1603-1868) – wybrane informacje

<https://blognumizmatyczny.pl/2025/07/15/japonskie-monety-okresu-edo-1603-1868-wybrane-informacje/> (dostęp 1.09.2025)

1. OKRES EDO (1603-1868)

Okres Edo, znany też jako okres Tokugawa, to czas w historii Japonii, w którym władzę sprawował ród Tokugawa. Został zapoczątkowany przez Tokugawę Iyasu, który w 1603 roku objął urząd szoguna. Cesarz – który jedynie formalnie był głową państwa – rezydował w Kioto. Faktyczną stolicą było jednak Edo (dzisiejsze Tokio), siedziba szoguna, do którego należała realna władza.

Szogun Tokugawa Iyasu, ilustracja z XVII w. autorstwa Kanō Tan'yū

Był to czas względnego pokoju, stabilizacji politycznej oraz izolacji kraju od wpływów zagranicznych. Rozwijała się kultura miejska, handel, rzemiosło oraz literatura i teatr. Społeczeństwo podzielone było na sztywne klasy społeczne, z samurajami na czele.

Okres Edo zakończył się w 1868 roku, gdy rzeczywistą władzę odzyskał cesarz Mutsuhito (szogun Tokugawa Yoshinobu formalnie oddał władzę cesarzowi), co zakończyło trwającą od wieków politykę izolacji Japonii oraz zapoczątkowało modernizację kraju.

Cesarz Mutsuhito, 1888

2. MONETY ZŁOTE

KOBAN, RYŌ, KOKU

Podstawowa złota moneta okresu Edo to koban. Zanim jednak o niej opowiemy, powinniśmy uporządkować kilka pojęć. Sporo zamieszania robi zwłaszcza określenie ryō używane zamiennie z pojęciem koban. Otóż ryō była to jednostka obrachunkowa, coś jak nieistniejąca fizycznie złotówka w czasach Zygmunta Starego. W obiegu jako moneta złotówka pojawiła się dopiero w czasach Jana Kazimierza. Odpowiadała ona wartości 30 groszy. Czemu z kolei odpowiadała jednostka obrachunkowa o nazwie ryō? Odpowiadała 1 koku ryżu (jednostka objętości – ok. 180 litrów), która to wielkość była traktowana jako wystarczająca do wyżywienia przez rok dorosłego człowieka. Stanowiła przelicznik służący do określania dochodów, podatków, wielkości renty feudalnej. Tak się złożyło, że wartość 1 ryō (czyli 1 koku ryżu) na początku reformy monetarnej okresu Tokugawa odpowiadała wartości złotej monety o nazwie koban.

A więc:

$$1 \text{ koban} = 1 \text{ ryō} = 1 \text{ koku ryżu}$$

Jest to oczywiście sytuacja modelowa, obowiązująca jedynie w początkowym okresie systemu monetarnego Edo, która w dalszym czasie podlegała zmianom spowodowanym np. obniżaniem zawartości złota w kobanach.

KOBAN, NIBUBAN, ICHIBUBAN, OBAN

System monetarny ustanowiony przez ród Tokugawa w 1601 roku opierał się na złotej monecie koban, która ważyła ponad 18 gramów i cechowała się wysoką zawartością kruszcu. Była to podstawowa jednostka pieniężna w obiegu międzynarodowym, zwłaszcza w handlu z Chinami i Europejczykami.

Koban, początek XVII w., fot. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Ry%C5%8D_\(waluta\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ry%C5%8D_(waluta))

W XVII wieku kobany wykorzystywano głównie do importu luksusowych towarów z Chin, jednak już na początku XVIII stulecia uznano, że taka polityka szkodzi krajowi. W efekcie, w 1715 roku wprowadzono zakaz eksportu złota, który obowiązywał aż do 1736 roku, kiedy z niego zrezygnowano.

Na przestrzeni lat zawartość złota w kobanach ulegała znacznym zmianom:

- do końca XVII wieku utrzymywano wysoką zawartość złota,
- w 1695 roku obniżono wagę monety do około 11,3 g,
- w latach 1714–1736 przywrócono wyższą zawartość złota, co jednak wywołało deflację,
- w 1736 roku dokonano kolejnej redukcji zawartości złota, a waga kobanu spadła do 8,6 g,
- pod koniec okresu Edo (ok. 1853) kobany ważyły już tylko 3 g.

Fot. [https://en.wikipedia.org/wiki/Koban_\(coin\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Koban_(coin))

Proces ten ilustruje stopniowe dewaluowanie waluty w odpowiedzi na problemy gospodarcze i budżetowe państwa. Koban, choć symbol potęgi szogunatu, stał się z czasem odbiciem jego wewnętrznego osłabienia.

Obok kobana w obiegu monetarnym okresu Edo znalazły się jego frakcje:

- nibuban o wartości $\frac{1}{2}$ kobana
- ichibuban o wartości $\frac{1}{4}$ kobana

Ichibubany mogły być wykonane ze złota lub ze srebra z niewielką domieszką złota.

Złote monety o nazwie oban były emitowane jeszcze przed ustanowieniem systemu Tokugawy. Miały one charakter ceremonialny – służyły jako prestiżowe nagrody, a nie jako środek codziennego obiegu. Pierwsze obany pojawiły się w 1588 roku. Wykonano je ze złota o próbie 740, a każda moneta ważyła 165 gramów i odpowiadała wartości 10 ryō. Z czasem standard ich wykonania ulegał stopniowemu obniżeniu. Na rewersie monet widniał podpis zarządcy mennicy, nanoszony ręcznie przy użyciu tuszu. Pierwsze skojarzenie jakie przychodzi mi do głowy przy tym temacie to polskie donatywy.

Oban 1691, fot. https://americanhistory.si.edu/collections/object/nmah_946579

KLAN GOTŌ, KINZA

W 1595 roku kupiecki ród Gotō otrzymał wyłączność na skup, sprzedaż i przetapianie złota, a także na produkcję złotych monet. Monopol ten określano mianem *kinza*. W okresie panowania rodu Tokugawa członkowie klanu Gotō pełnili funkcje nadzorców mennic. Co ciekawe, termin *kinza* odnosi się również do samych mennic emitujących złote monety.

3. MONETY SREBRNE

W uproszczeniu, system monetarny epoki Edo można przedstawić w następującej formie:

1 Ryō = 4 Bu = 16 Shu = 4 000 Mon

Jednostka ryō pełniła funkcję wartości obrachunkowej i była powiązana z wagową i pieniężną wartością złotego kobana. Z kolei bu i shu również stanowiły jednostki obrachunkowe, najczęściej odnoszące się do srebrnych monet. Co jednak istotne – i pokazuje złożoność tego systemu – zarówno bu, jak i shu mogły także występować w formie złotych monet, co dodatkowo komplikuje prosty podział według metalu.

W rzeczywistości system monetarny epoki Edo cechował się niestabilnymi kursami wymiennymi pomiędzy złotem, srebrem i miedzią, które nie były sztywno ustalone, lecz zależały od realiów rynkowych i dostępności kruszcu. Częste reformy mennicze oraz dewaluacje monet prowadziły do zmiennych relacji między poszczególnymi nominałami, co utrudniało handel oraz – jak zwykle w takich sytuacjach – sprzyjało spekulacji.

Srebrne emisje okresu Edo najlepiej charakteryzuje jedno słowo: chaos. Poniżej zestawienie gatunków srebrnych monet omawianego okresu, które przesłał mi Bartosz Zarębski:

Emisje rządowe:

- Chogin – owalne srebrne sztabki emitowane w latach 1601-1865
- Mameita-gin – okrągłe srebrne sztabki emitowane w latach 1601-1865
- Meiwa go momme gin – moneta o nominale 5 momme, emitowana w latach 1765-68
- Nanryo gin – monety o nominale 2 shu emitowane w latach 1772-1839 i 1 shu z lat 1829-37
- Nishugin – moneta o nominale 2 shu z roku 1859
- Aratame san busadagin – meksykańskie srebrne dolarówki z nabitymi japońskimi kontrmarkami nadającymi im nominał 3 bu, wprowadzane do obiegu od 1859 roku
- Ichibugin – monety odlewane w latach 1837-1869
- Isshugin – monety odlewane w latach 1853-1869

Emisje lokalnych feudałów:

- Akita kyu momme nibugin Ban – duża owalna moneta o nominale 9 momme i 2 bu srebra emitowana w latach 1862-63
- Akita shi momme shichibugin Ban – owalna moneta o nominale 4 momme i 6 bu srebra emitowana w latach 1862-63
- Morioka hatchi momme gin Ban – duża owalna moneta o nominale 8 momme srebra z roku 1868
- Mimasaka ichbugin – moneta o nominale 1 bu, emisja: (?)
- Tajima nanryogin (nominał ?) – zapewne odpowiednik rządowego nanryogina, a więc 2 shu emitowana około 1823
- Kaga nanryogin ichi bu – moneta o nominale 1 bu z 1866
- Akita sasa ichibugin – moneta o nominale 1 bu, emisja: późny okres Edo
- Akita fu gin – monety o nominałach 2 momme, 4 momme i 8 momme, emisja około 1861
- Aizu gin Ban – monety o nominałach 1 ryo, 2 bu i 1 bu, emisja około 1865
- Sendai ko zuchi gin (nominał ?), emisja z roku 1863
- Sado ichibugin – moneta o nominale 1 bu produkowana w latach 1820-30

Na koniec rozważań o monetach srebrnych okresu Edo, przyjrzyjmy się dwóm monetom, które udało mi się ostatnio włączyć do kolekcji:

- ichibugin odlewany w latach 1837-1869
- issshugin odlewane w latach 1853-1869

1 bu (ichibugin)

- Monety ichibugin były odlewane w latach 1837-1869
- Rozetki okalające awers i rewers to „sakury” – kwiaty kwitnącej wiśni – przy pomocy których oznaczano poszczególne serie produkcyjne. Zwykle jedna „sakura” na awersie i jedna na rewersie jest obrócona o 180 stopni. Kombinacja odwróconych „sakur” na tej konkretnej odmianie świadczy o tym, że została ona odlana w erze Ansei (1859-1868)

- Monety ichibugin odlewane w erze Ansei charakteryzowały się słabą próbą srebra i były przeznaczone do wymiany na srebro płynące z zagranicy. Były nazywane „Dorogin”, czyli błotniste srebro
- Oficjalna zawartość stopu: złoto 0,07%; srebro 89,36%; inne 10,57%
- Ich wartość nominalna w odniesieniu do monet złotych to $\frac{1}{4}$ ryō
- Mennica Edo
- Urząd kierownika ginzy (srebrnej mennicy) był dziedziczny i należał do mieszczańskiego klanu wywodzącego się od Sakubeia Yuasy (zm. 1633) kupca i mincerza schyłkowego okresu Sengoku-Jidai i początkowego okresu Tokugawa. Ginzę w Kioto prowadził syn Sakubeia Sakuemon Tsuneyoshi, który zapoczątkował klan

mincerzy o nazwisku Sakuemon. Ginę w Edo prowadził syn Sakubeia Chozaemon Tsuneharu, ten również zapoczątkował gałąź rodziny mincerzy, ale tokijską o nazwisku Chozaemon. W roku 1800 klan Chozaemon popadł w niełaskę po wykryciu nieprawidłowości, których dopuścił się Chozaemon Tsunefusa, ósmy przedstawiciel klanu z linii tokijskiej. Został skazany na banicję i prawdopodobnie jego synowie też, choć w niektórych źródłach mówi się, że dalej zajmowali się odlewaniem srebra. Po kompromitacji Tsunefusy ginja tokijska przeszła pod władanie kiotyjskiej linii potomków Sakubeia Yuasy, a dokładniej jej zarządcą został Sakuemon Tsuneaki, dziesiąty przedstawiciel klanu z linii kiotyjskiej. Wówczas doszło do konsolidacji ginzy w rękach jednej linii potomków Sakubeia Yuasy. Opisywana moneta została wyemitowana w czasie gdy Sakuemon Tsuneyasu – trzynasty przedstawiciel linii kiotyjskiej – sprawował w Edo urząd Jōze, czyli nadzorcy mennicy.

- Moneta srebrna; wymiary 16,5 x 23,5 mm; waga 8,49 g

Av.: W wewnętrznej ramce napis składający się z czterech znaków: 一分銀 (ichibugin, czyli jeden bu srebra); wokół ramki 20 rozetek, były to „sakury”, czyli stylizowane kwiaty kwitnącej wiśni

Rv.: W wewnętrznej ramce napis składający się z pięciu znaków: u góry kontrmarka nabita puncą 定 (Jō, czyli gwarantowany – potwierdzenie emitenta odnośnie jakości monety), poniżej cztery ideogramy, w prawej kolumnie 銀座 (ginza, czyli srebrna mennica), w lewej kolumnie 常是 (Jōze), nazwa urzędu nadzorującego mennicę. Wokół ramki 20 „sakur” (stylizowane kwiaty wiśni); na rancie umieszczano kontrmarki – „sakury” (12?) mające zabezpieczać monetę przed obrzynaniem; niewykluczone, że jest to również dodatkowe oznaczenie – herb rodu, na ziemiach którego znajdowała się mennica

1 shu (isshugin)

- Monety isshugin były odlewane w latach 1853-1869
- Emisja tej konkretnej odmiany: seria Kaei 6 – Keiō 1 (1853–1865) lub Ansei 1 – Keiō 1 (1854–1865)
- Srebro próby 96,8%; wymiary 10 x 16 mm; waga 1,85 g
- Ich wartość nominalna w odniesieniu do monet złotych to 1/16 ryō
- Mennica Edo
- Moneta srebrna; wymiary 10 x 16 mm; waga 1,85 g

Av.: 一朱銀 (isshugin, czyli jeden shu srebra); wokół napisu 26 kulek zabezpieczających przed obrzynaniem monety

Rv.: Napis składający się z pięciu znaków: u góry kontrmarka nabita puncą 定(Jō, czyli gwarantowany – potwierdzenie emitenta odnośnie jakości monety), poniżej cztery ideogramy, w prawej kolumnie 銀座 (Ginza, czyli srebrna mennica), w lewej kolumnie 常是 (Jōze), nazwa urzędu nadzorującego mennicę. Wokół napisu 26 kulek zabezpieczających przed obrzynaniem monety; rant ząbkowany

4. MONETY BRĄZOWE

NAGASAKI TRADE COINS

Japonia przez wiele stuleci korzystała z chińskich monet kieszonkowych, a od czasów średniowiecza zaczęła również wybijać własne ich imitacje. Pierwszym oficjalnym naśladownictwem była moneta Wadō Kaichin z 708 roku, wzorowana na monetach dynastii Tang. Od XI wieku Japonia importowała duże ilości chińskich monet, które dominowały w obiegu aż do okresu Edo. Równocześnie, od XIII wieku pojawiły się liczne prywatne naśladownictwa chińskich monet, odgrywające ważną rolę w handlu. Te naśladownictwa stały się podwaliną późniejszych państwowych emisji monet z okresu Edo, stylizowanych na wzór chiński.

Monety z grupy „Nagasaki Trade Coins” to japońskie monety brązowe, wybite w latach 1659–1685 w porcie Nagasaki, który był głównym ośrodkiem handlu zagranicznego Japonii. Zostały zaprojektowane specjalnie z myślą o handlu z Chinami, Azją Południowo-Wschodnią i Holenderską Kompanią Wschodnioindyjską. Były naśladownictwami chińskich monet kieszowych, dzięki czemu były łatwo akceptowane przez zagranicznych kupców. Ich emisja była ściśle kontrolowana przez szogunata Tokugawa, który traktował je jako element swojej polityki gospodarczej i zagranicznej. W okresie polityki izolacji (sakoku), kiedy Japonia ograniczyła kontakty z zagranicą do minimum, port w Nagasaki — jako jedyny — pozostał otwarty dla handlu z obcokrajowcami, głównie z Chinami i Holandią. Aby ułatwić ten handel, potrzebna była moneta rozpoznawalna i akceptowana poza Japonią, zwłaszcza w Chinach.

- *Japońskie naśladownictwo chińskiej monety Jia You Tong Bao (jap. Ka Yu Tsu Ho) emitowanej w latach 1056-1063, ze znakami pisma „Li”*
- *Mennica Nagasaki*
- *Moneta brązowa; średnica 23,5 mm; waga 2,87 g*

1 MON

Przez wiele wieków w Japonii dominował pieniądz chiński, zarówno w postaci sprowadzanych monet chińskich, jak i japońskich naśladownictw. Monety stricte japońskie — z oryginalnym napisem — pojawiły się na początku XVII wieku. Pierwsza pewna data to rok 1606, kiedy to mennicę w mieście Mito opuściła moneta Kei Cho tsu ho (niewykluczone jednak iż monety Kei Cho tsu ho były produkowane już pod koniec XVI wieku w Osace i Sakai). Następna istotna data w kontekście początków mennictwa japońskiego to rok 1617, kiedy to w Osace wypuszczono niewielką serię monet Gen Wa tsu ho. Nie trzeba chyba dodawać, że zarówno Kei Cho tsu ho, jak i Gen Wa tsu ho to emisje incydentalne, obecnie niezwykle rzadkie. Nie stały się one powszechnie rozpoznawalnym i emitowanym w olbrzymich ilościach pieniądzem Japonii. Rola ta przypadła monecie Kuan Ei tsu ho.

1 mon, Kei Cho tsu ho, 1606, fot. <https://pl.ucoin.net/coin/japan-1-mon-1606/?tid=93211>

1 mon, Gen Wa tsu ho, 1617, fot. <https://en.ucoin.net/coin/japan-1-mon-1617/?cid=127696>

Monety Kuan Ei tsu ho emitowano przez ponad 300 lat (1626-1869). Okres ten można podzielić na kilka etapów. W pierwszym (1626-1636) monety Kuan Ei tsu ho nie były pieniądzem państwowym lecz prywatnym przedsięwzięciem – za zgodą lokalnych władz – dwóch zamożnych kupców z miasta Mito: Shinsuke Sato (emisja z roku 1626) oraz jego syna Shobei Sato (rok 1636). Monety kupców Sato należą dziś do wielkich rzadkości. W tym najstarszym okresie pracowały również mennice nielegalne (pokątne). Znaną są też Kuan Ei tsu ho przypisywane mennicy w Asakusa.

1 mon, Kuan Ei tsu ho, 1626 (Shinsuke Sato),
fot. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a9/Kanei-tsuho-nisui3.jpg>

Drugi etap historii Kuan Ei tsu ho to początki tej monety jako pieniądza państwowego (1636-1668). Rząd powołał instytucję nadzorującą emisję pieniądza. Uruchomiono dwie główne mennice w Edo i Sakamoto. Obok nich działały równolegle mennice prywatne. Władze państwowe udzieliły bowiem licznych pozwoleń na produkcję monety. Szacuje się, że w tym okresie działało 15-18 mennic. Do roku 1660 wyemitowały one ponad 3 miliardy monet (to więcej niż łączna liczba wybitych legalnie boratyniek). Kuan Ei tsu ho z tego okresu reprezentują tzw. „stary styl”, w odróżnieniu od „nowego stylu” brązowych monet odlewanych od roku 1668. Jak można odróżnić „stary styl” od „nowego stylu”? Najbardziej charakterystyczne są dwie różnice. Po pierwsze, „stary styl” jest gruby i ciężki, „nowy styl” – bardziej delikatny i subtelny (ta różnica jest dla osób rozpoczynających przygodę z monetami japońskimi raczej niezbyt ostra). Po drugie, znak „ho” (ludzik po lewej stronie) w „starym stylu” jest bardzo charakterystyczny: jego nogi są rozkraczone i wychodzą z jednego punktu. Nogi ludzika „ho” w „nowym stylu” też bywają rozkraczone, ale nie wychodzą z jednego punktu.

1 mon, Kuan Ei tsu ho („stary styl”)

- *Kuan Ei tsu ho (寛永通寶)*
- *Emisja: 1636-1640*
- *Stary styl: charakterystyczny znak „ho” (nogi „ludzika” wychodzą z jednego punktu)*
- *Kuan Ei – dewiza panowania cesarzy Go-Mizunoo, Go-Komyo i cesarzowej Meisho 1624-1644*
- *Mennica Shiba*
- *Moneta brązowa; średnica ok. 25,5 mm; waga 3,99 g*

Av.: Kuan Ei (skrót) – pierwsze ideogramy wyrażen „wielka wyrozumiałość” i „wieczny władca”, tsu ho – „obowiązująca waluta”

Rv.: brak oznaczeń menniczych

Trzeci etap historii omawianej monety przypada na lata 1668-1673. W roku 1668 rozpoczęła się produkcja monet w „nowym stylu”. Jednocześnie na rewersie monety zaczęto umieszczać znak „Bun” (skrót od nazwy ery Kanbun 1661-1673). Monety z tym znakiem należą do najpopularniejszych odmian Kuan Ei tsu ho. Były emitowane tylko w mennicy w Edo.

1 mon, Kuan Ei tsu ho („Bun”)

- *Kuan Ei tsu ho (寛永通寶)*
- *Emisja: 1668-1673*
- *Kuan Ei – dewiza panowania cesarzy Go-Mizunoo, Go-Komyo i cesarzowej Meisho 1624-1644*
- *Mennica Kameido w Edo (dziś Tokio)*
- *Moneta brązowa; średnica 26-26,5 mm; waga 3,09 g*

Av.: Kuan Ei (skrót) – pierwsze ideogramy wyrażen „wielka wyrozumiałość” i „wieczny władca”, tsu ho – „obowiązująca waluta”

Rv.: znak „Bun” oznaczający erę Kanbun (寛文) 1661-1673

W roku 1673 zakończyła się era Kanbun, z rewersów odlewanych monet usunięto więc znak „Bun”. Rozpoczął się kolejny okres w historii Kuan Ei tsu ho (1673-1739). Charakteryzuje się on olbrzymim bogactwem odmian. Produkcją monet zajmowały się w tym czasie liczne mennice, co miało odzwierciedlenie na rewersach monet, gdzie pojawiły się oznaczenia mennic. Równolegle bito odmiany bez żadnych znaków na rewersie.

1 mon, Kuan Ei tsu ho (bez oznaczeń na rewersie)

- Kuan Ei tsu ho (寬永通寶)
- Emisja po roku 1673
- Kuan Ei – dewiza panowania cesarzy Go-Mizunoo, Go-Komyo i cesarzowej Meisho 1624-1644
- Moneta brązowa; średnica 25 mm; waga 3,27 g
- Hartill 25.51-53

Av.: Kuan Ei (skrót) – pierwsze ideogramy wyrażen „wielka wyrozumiałość” i „wieczny władca”, tsu ho – „obowiązująca waluta”

Rv.: brak oznaczeń mennicznych

Ostatni okres w historii Kuan Ei tsu ho (1739-1868) można nazwać czasem dominacji żelaza. W XVIII wieku nastąpił wzrost ceny miedzi – podstawowego surowca do produkcji monet Kuan Ei tsu ho. Pierwszą reakcją władz mennicznych było obniżanie wagi monet. Ale był to jedynie półśrodek. W roku 1739 podjęto radykalną decyzję i rozpoczęto produkcję monet żelaznych. Teoretycznie miały one taką samą wartość jak monety brązowe. Monety żelazne były odlewane przez liczne mennice. W grupie tej występują zarówno odmiany ze znakiem na rewersie, jak i bez znaku. Co ciekawe, w żelazie odlewano także monety w „starym stylu” (nóżki ludzika „ho” wychodzące z jednego punktu). Z emisji monet brązowych nie zrezygnowano. Miały one jednak charakter marginalny.

1 mon, Kuan Ei tsu ho (Osaka)

- *Kuan Ei tsu ho (寛永通寶)*
- *Emisja po roku 1741*
- *Kuan Ei – dewiza panowania cesarzy Go-Mizunoo, Go-Komyo i cesarzowej Meisho 1624-1644*
- *Mennica Takatsu w Osace*
- *Moneta brązowa; średnica 22 mm; waga 2,24 g (wartości znacząco niższe niż w poprzednich okresach)*

Av.: Kuan Ei (skrót) – pierwsze ideogramy wyrażen „wielka wyrozumiałość” i „wieczny władca”, tsu ho – „obowiązująca waluta”

Rv.: znak „Gen” – skrót od nazwy ery Genbun 元文 (kwiecień 1736 – luty 1741) stanowiący oznaczenie mennicy w Osace

1 mon, Kuan Ei tsu ho (żelazo); fot. Gdyński Dom Aukcyjny

4 MONY

W roku 1768 wprowadzono do obiegu nowy nominał – 4 mony. Moneta o tej wartości była wykonana z brązu i na awersie posiadała napis Kuan Ei tsu ho. Z kolei na rewersie umieszczono 21 fal połączonych ze sobą w wyszukanej kompozycji. Monety tej odmiany odlewano zaledwie przez dwa lata. W roku 1769 rozpoczęła się produkcja 4-monówek z 11 falami na rewersie. Trwała ona do roku 1788.

4 mony (21 fal)

Av.: Kuan Ei tsu ho

Rv.: 21 fal

Mennice Sendashinden i Fukagawa w Edo

Moneta brązowa; średnica 27,5 mm; waga 4,47 g

4 mony (11 fal)

Av.: Kuan Ei tsu ho

Rv.: 11 fal

Mennice Sendashinden i Fukagawa w Edo

Moneta brązowa; średnica 28,5 mm; waga 5,39 g

W roku 1860 względy ekonomiczne zadecydowały o wprowadzeniu do obiegu żelaznych monet czteromonowych. W grupie tej znalazły się zarówno monety posiadające 11 fal na rewersie, jak i mające 21 fal (rzadsze), monety z oznaczeniem mennicy na rewersie, jak i bez takiego oznaczenia (rzadsze).

4 mony (żelazo 1860-1869)

Av.: Kuan Ei tsu ho

Rv.: 11 fal

Emisja tej odmiany 1860-1863 lub 1867

Mennica Fukagawa w Edo

Moneta żelazna; średnica 28 mm; waga 4,58 g

Wszystkie omawiane wyżej czteromonówki należą do grupy Kuan Ei tsu ho. W latach 1863-1868 produkowano jeszcze jeden typ, tym razem z napisem Bun Kiu ei ho. Monety te odlewano z brązu. Były one nieco mniejsze od wcześniejszych brązowych czteromonówek Kuan Ei tsu ho.

4 mony (Bun Kiu ei ho 文久永寶) – Mennica Asakusa w Edo

Av.: Bun Kiu (nazwa ery Bunkyū 1861-1864) ei ho (wieczna moneta), pismo regularne

Rv.: 11 fal

Moneta brązowa; średnica 26,5-27 mm; waga 4,10 g

100 MONÓW

Brązowa moneta Ten Pō tsū hō o nominale 100 monów została wprowadzona do obiegu w 1835 roku. Choć jej wartość była stukrotnie wyższa niż monety o wartości 1 mon, jej masa była jedynie kilkukrotnie większa od klasycznej monety 1-monowej z XVII wieku. Emisja Ten Pō tsū hō stanowiła próbę przeciwdziałania ówczesnemu deficytowi budżetowemu. W latach 1835–1870 wybito aż 484 804 054 egzemplarzy tej monety. Matryce służące do produkcji monet Ten Pō tsū hō (monety wzorcowe) były wykonywane w Edo, a następnie wysyłane do innych mennic, gdzie na krawędzi dodawano oznaczenie konkretnej mennicy.

100 monów (Ten Pō tsū hō)

- Ten Pō tsū hō (obiegowa moneta ery Ten Pō), emisja w latach 1835-1870 zatwierdzona w październiku 1835, szóstym roku ery Ten Pō (1830-1844)
- Stop: 78% miedzi, 12% ołowiu i 10% cyny.
- Początkowo waga wynosiła 5 momme i 5 bu (20,6 g), wkrótce została zmieniona na 5 momme i 8 bu (21,75 g)
- W roku 1868 oficjalna wartość monety wynosiła 100 monów żelaznych, rzeczywista (rynkowa) wartość to 96 monów żelaznych
- Zarządca mennic brązowych (dōza): Gotō San'emon. Był on ponadto zarządcą mennic złotych (kinza). Należał do kupieckiego klanu Gotō, obecnego na rynku srebra i złota od roku 1595. W epoce Tokugawów członkowie tej rodziny sprawowali urzędy nadzorców mennic. Gotō San'emon był trzynastym przedstawicielem tego rodu.
- Moneta brązowa; wymiary 32,5-49 mm; waga 21,41 g

Av.: Ten Pō tsū hō (天保通寶); znaki zostały zapisane w stylu regularnym („kaisho”), ich autorem był słynny japoński kaligraf Teisai Ubukata

Rv.: u góry – to hyaku (當百), czyli równowartość 100; u dołu tzw. „kao” – podpis zarządcy Gotō San'emona

Rant: Dwie kontrmarki będące uproszczonym symbolem kwiatu paulowni, herb klanu Tokugawa („kiri” 桐) – różnice w ich rysunku odnosiły się do poszczególnych mennic

Tekst ten jest owocem mojej ostatniej fascynacji monetami z epoki Edo. Wiedzę na temat tego okresu gromadziłam, mozolnie wyszukując skrawki informacji porozrzucane w różnych zakątkach Internetu. Jednak najcenniejsze okazało się wsparcie dwóch specjalistów – Bartosza Zarębskiego i Pawła Bohdanowicza – którzy cierpliwie odpowiadali na moje liczne pytania, zarówno w prywatnych rozmowach, jak i w komentarzach na Facebooku. Przy opisie brązowego mennictwa okresu Edo pełnymi garściami czerpałam ze znakomitego opracowania Pawła Bohdanowicza „Japońskie monety Kan’ei Tsuho...”:

<https://zbiory.net/teksty/001.pdf>

Opisując mennictwo srebrne oparłam się na komentarzach, wyjaśnieniach i odpowiedziach, których Bartosz Zarębski cierpliwie i obficie udzielał mi przy kolejnych, umieszczanych przeze mnie postach na fb.

Przy okazji chciałbym polecić dwie strony prowadzone przez wspomnianych ekspertów:

<https://monety-keszowe.blogspot.com/>

– blog Bartosza Zarębskiego, obecnie w stanie hibernacji, ale archiwalne wpisy to prawdziwa kopalnia wiedzy na temat mennictwa keszowego

<https://www.facebook.com/profile.php?id=61570465948052>

– bardzo wartościowa strona Pawła Bohdanowicza na fb, z linkami do katalogów i kanału na YouTube

Lublin, lipiec 2025 r.